

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ

В статті розглянуто підходи щодо формування та управління кредитним портфелем. Зосереджено увагу на оптимальності, як якійсній характеристиці кредитного портфеля. Значну увагу приділено оцінці кредитного ризику.

Кредитування завжди було і залишається пріоритетною діяльністю комерційних банків. За 2004 рік обсяг кредитного портфеля комерційних банків зріс на 32,3% і на 01.01.2005р. становив 97,2 млрд. грн. [1]. Стрімкі темпи зростання пояснюються тим, що кредити залишаються найприбутковішими банківськими активами, створюючи, таким чином, найбільшу частину доходів банку. Але дохідність неодмінно супроводжується підвищеними рівнем ризику, внаслідок чого кредитування залишається найризикованішою банківською діяльністю. Отже, із зростанням обсягів кредитування та ростом ризиковості кредитної діяльності гостро постає проблема управління кредитним портфелем.

Дана проблема не є новою для вітчизняної економічної науки. Нею займалися і займаються як вітчизняні: О.Заруба [2], Є.Панченко [9], О.Пернарівський [4], Л.Примостка [10], В.Стельмах [3], так і зарубіжні вчені: О.Лаврушин [5], Ю.Маслаченко [6], Г.Панова [8], Н.Соколінська [11]. Не применшуючи заслуги авторів перед економічною наукою та перед досліджуваною проблемою слід зазначити, що висвітлення проблем управління кредитним портфелем носить фрагментарний характер (акцентуються питання визначення кредитоспроможності, оцінки та управління кредитними ризиками тощо) і не розв'язує в комплексі даної проблеми. Більше того, із ростом обсягів кредитного портфеля на тлі появи нових кредитних продуктів (мікрокредитів, малих кредитів) та нових підходів щодо оцінки та мінімізації кредитних ризиків висунутих для

організованих систем різної природи, яка забезпечує збереження її певної структури, підтримує режим діяльності, реалізує програму, цілі діяльності [12 с. 688], а відповідно, управляти – впливати на розвиток, стан чого-небудь [7]. У зв'язку з цим, на сьогодні не має достатньо однозначного розуміння того, що являє собою “управління кредитним портфелем”. А тому, до типових проблем менеджменту можна віднести недостатню глибину і різноманітність приймаючих рішень в наслідок відсутності розробленої кредитної політики, незадовільна робота управлінських суб'єктів (кредитних, аудиторських служб) через некомпетентність їх працівників. Як правило, некомпетентне управління пов'язане із втратами внаслідок або швидкого розвитку або скороченням діяльності. В першому випадку працівники банку стикаються з недоліками централізованого управління, яке не в стані охопити всі деталі процесу кредитування у філіалах, а також із збільшенням обсягу та нових видів наданих кредитів. В другому випадку різке скорочення капіталу банку проходить в результаті недооцінки зі сторони банку обсягів кредиту та строків його повернення. Кредитний портфель таких банків сформований в основному із проблемних кредитів, а видавати нові – досить ризиково. Банк в такому випадку змушений підвищувати вимоги до боржників, але не може адаптуватися до конкурентного середовища в результаті зростають кредитні ризики, і в кінці втрачає дохід та прибуток.

Найчастіше у практичній діяльності банку під цим розуміють регулювання якості та контроль за уже виданими позиками і в даному сенсі управління кредитним портфелем виступає як складова управління кредитним ризиком. Останній входить в поняття управління кредитами, яке включає окрім цього і розробку кредитної політики.

На наш погляд таке розуміння процесу управління кредитним портфелем не відповідає сучасному розвитку кредитної справи і є надзвичайно звуженим і спрощеним. По-перше, управляти означає активно впливати на розвиток, на процес, в розумінні необхідності реалізації всіх функцій управлінської діяльності: підготовку і прийняття рішень (планів, прогнозів), організацію виконання рішень і контроль за виконанням [4, с. 688].

По-друге, управління передбачає досягнення певних цілей за допомогою управлінської діяльності, тобто “управління кредитним портфелем” означає досягнення оптимального (по відношенню до конкретного банку) кредитного портфеля. Під кредитним портфелем, більшість економістів розуміють сукупність всіх кредитів наданих банком з метою отримання доходу [3].

Поняття оптимального кредитного портфеля можна пояснити наступним чином. Кредитний портфель характеризується двома параметрами: якістю (рівнем ризику) та дохідністю. Загальна закономірність між цими величинами наступна: чим вищий ризик тим більша дохідність, адже, з метою компенсації втрат, пов'язаних з небезпекою повернення позичкових коштів банк одержує премію за кредитний ризик у вигляді приросту процентів за кредит [див. 4]:

$$R = r + \frac{q}{1-q}(1+r) \quad (1)$$

Де, R – величина приросту процентів за кредит;

q – ймовірність втрати позичкових коштів і процентів за ними;

r - процентна ставка за безризиковим кредитом.

У зв'язку із приростом процентів за кредит внаслідок ризиковості кредитної операції збільшуються суми сплати в т.ч. доходу банку:

$$K_c = \frac{C}{C_0} = \frac{1}{1-q} \quad (2)$$

де, K_c – коефіцієнт збільшення суми сплати за кредитною операцією;

C – сума сплати банку за ризиковою операцією;

C₀ – сума сплати банку за без ризиковою операцією.

Очевидно, що в умовах безризикової кредитної операції сума, яку позичальник змушений сплатити банку, буде становити:

$$C_0 = (1+r) \times K \quad (3)$$

де, K – сума кредиту.

Отже, підставляючи у формулу (2) значення формули (3) ми одержимо коефіцієнт росту доходу банку внаслідок ризиковості у кредитних операцій:

$$K_d = \frac{1}{1-q} \quad (4)$$

Отже, залежність між дохідністю та рівнем ризику наступна:

На графіку крива а характеризує теоретичну дохідність кредитних операцій із ростом їх ризиковості. Проте, на практиці наші можливості по управлінню ризиком є обмежені, і, як правило, з ростом величини ризику ростуть витрати (збитки) для банку. Крива б характеризує залежність дохідності кредитних операцій від рівня ризику q враховують рівень управління кредитними ризиками в банку. Отже, в точці А при рівню ризиковості 40 % буде максимальний дохід від кредитної операції, а в точці В – відповідно, досягнутий на даний час рівень доходності, який можна вважати оптимальним, враховуючи сьогоднішній рівень управління кредитним ризиком. А відрізок (AB) можна вважати резервом дохідності, яка може підвищитися внаслідок

вдосконалення управління кредитним ризиком за конкретних умов. Таким чином, кредитний портфель, який буде реалізувати оптимальну залежність між дохідністю та рівнем ризиковості називатиметься оптимальним. У банківській практиці, враховуючи класифікацію кредитних операцій відносно ризиковості на основі Положення про порядок формування та використання резерву для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями затвердженими Постановою Правління Національного банку України від 06.07.2000р. № 279, а також фактичні дані структури кредитного портфеля, оптимальною вважається така структура кредитного портфеля при якій кредиторська заборгованість за рівнем ризику розподіляється наступним чином: стандартні позики – 22%, під контролем – 38 %, субстандартні – 30%, сумнівні – 5%, безнадійні – 5 % [2].

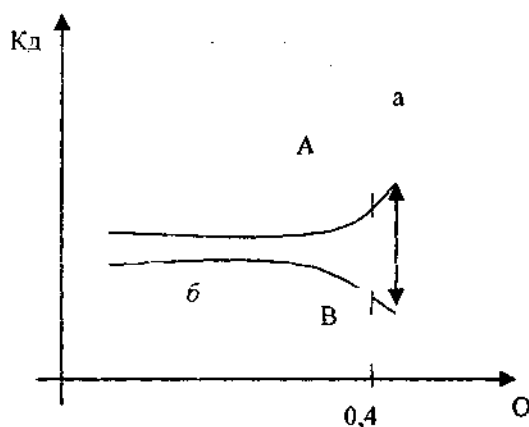

Рис. 1. Графік залежності між рівнем ризику та дохідності кредитних операцій

Таким чином, управління кредитним портфелем є процес, який охоплює всі стадії кредитного процесу від пошуку потенційних клієнтів на стадії формування кредитного портфеля і до повного погашення позик і його результатом є формування та реалізація оптимального кредитного портфеля, враховуючи рівень та управління кредитним ризиком добиватися оптимальної дохідності кредитних операцій.

Слід зазначити, що неможливо управляти кредитним портфелем, якщо не можемо управляти кожним кредитом зокрема. Тому на наш погляд, управління кредитним портфелем уособлює в собі два рівні управління: управління кредитним портфелем в цілому і управління окремим кредитом - зокрема. Ці два рівні управління неможливо здійснити ізольовано один від одного, вони є взаємозв'язані та взаємообумовлені.

На стадії прогнозування обсягу і якості кредитного портфеля в якості цілей можуть виступати наступні показники:

- середньозважений ризик кредитного портфеля;
- структура кредитного портфеля у розрізі окремих груп ризику;
- ступінь диверсифікації кредитного портфеля;
- ступінь захисту від кредитного ризику;
- величина резерву, достатнього для покриття можливих втрат;
- величина дохідності кредитного портфеля в цілому.
- Як правило, організаційний стан управління кредитним портфелем включає:
- вибір критеріїв для оцінки якості позик, які стимулюють кредитний портфель;
- розробку методів оцінки та управління кредитним ризиком;
- організацію роботи по класифікації позик по групах ризику;
- розробку методів оцінки та визначення абсолютної величини кредитного ризику в розрізі груп позик кредитного портфеля і сукупного ризику по банку;
- визначення величини створених резервів для покриття можливих втрат за кредитними операціями.

Слід зазначити, що управління кредитним ризиком банку здійснюється на двох рівнях відповідно до причин його виникнення – на рівні кожної окремої кредитної операції та на рівні кредитного портфеля банку в цілому. На рівні окремого кредиту управління передбачає: аналіз кредитоспроможності клієнта, його структурування та документування і відповідно контроль за ходом використання та погашення позики. Управління ризиками на рівні кредитного портфеля охоплює процес диверсифікації, встановлення внутрішньобанківських лімітів, формування резервів для відшкодування можливих втрат за кредитними операціями комерційних банків, сек'юритизація. Остання є відносно новим видом банківської діяльності, суть якої полягає в продажі активів банку через перетворення їх в цінні папери для подальшого розміщення на ринку, тобто передає ризик іншим учасникам ринку.

Однією із основних функцій процесу управління кредитним портфелем є контроль, головною

метою якого є зниження кредитного ризику по кожній конкретній позиції і витрат по позиках на рівні кредитного портфеля банку в цілому. В першому випадку мова йде про контроль за наданням та використанням кредитів до повного їх погашення, включаючи процес контролю за оцінкою кредитоспроможності та контролю за виконанням умов кредитної угоди. В другому – класифікація портфеля кредитів по якості дозволяє диференціацію ступеню контролю за різними категоріями кредитів.

Таким чином, управління кредитним портфелем є основою ефективного управління кредитами. Управління портфелем дозволяє збалансувати і мінімізувати загальний ризик кредитного портфеля, диверсифікувати ризик відносно ринків, клієнтів та кредитних інструментів, лімітувати ризики відносно галузевої структури та напрямів діяльності, створювати резерви для відшкодування можливих втрат за наданими позиками. Все викладене дозволяє зробити ряд висновків:

1. Управління кредитним портфелем охоплює дворівневе управління: на рівні всього кредитного портфеля та на рівні окремих позик. У першому випадку управління спрямоване на формування оптимального кредитного портфеля з врахуванням певних пріоритетів, стандартів формування, розмірів портфеля тощо. А в другому – оптимізація окремих етапів формування та функціонування кредитного портфеля із дотриманням всіх процедур, які відображають стратегію і тактику кредитної діяльності банку.

2. Формування оптимального кредитного портфеля означає врахування оптимальної залежності з поміж рівнем доходності та рівнем ризиковості, тобто врахування можливості по оцінці та управлінню кредитними ризиками стимулюючи тим самим дохідність кредитних операцій.

3. Процес управління кредитним портфелем є складним і багатограним процесом, який включає наступні етапи управлінської діяльності: підготовку та прийняття рішень у вигляді конкретних прогнозних варіантів з обсягу та структури кредитного портфеля; безпосередньо організацію виконання прогнозів та контроль і корегування параметрів кредитного портфеля.

4. Основою організаційного етапу управління кредитним портфелем – розробка методів оцінки та управління кредитним ризиком, що на рівні окремого виду кредиту передбачає: аналіз кредитоспроможності клієнта, структурування позик та контроль за використанням та погашенням позик. Щодо управління ризиком для кредитного портфеля взагалі, то даний процес охоплює диверсифікацію позик відносно галузі, клієнтурі обсягу тощо, встановлення лімітів видач позик, формування резервів на покриття можливих втрат, а також сек'юритизацію як метод перерозподілу ризику серед третіх осіб.

5. Контроль якістю кредитного портфеля та окремих видів позик передбачає перш за все, встановлення певних стандартів контролю, оцінки їх дотримання та корегування параметрів як окремої позики так і портфеля взагалі відносно встановлених оцінок для досягнення максимального доходу банку та мінімізації кредитних ризиків.

Література

1. Бюлетень НБУ, 2005.-№1. 2.Заруба О. Кредитні ризики та їх врахування в банківській практиці// Банківська справа, 1995.-№2.-С.32-37. 3.Енциклопедія банківської справи України / Редкол. В.С.Степелях та ін.-К.: Молодь, 2001.-680с. 4.Кредитний ризик комерційного банку: навч. посібник./ В.В.Вітлінський, О.В.Пернарівський, Я.С.Наконечний./ За ред. В.В.Вітлінського.-К.: "Знання", КОО, 2000.-251с. 5.Лаврушин О. Особенности использования кредита в рыночной экономике// Банковское дело, 2002.-№6.-С.2-8. 6.Маслаченко Ю.С. Банковский кредит и возможности снижения кредитных рисков// Банковский журнал, 1994.-№6.-С.15-18. 7.Новий тлумачний словник української мови: в 5т./ Ук. Яремко В.В., Сліпущко О.М.-К.: Аконті, 2001.-Т.3.: П-Я-862с. 8.Панова Г.С. Кредитная политика коммерческого банка.-М.: НКЦ «ДИС», 1997.-464с. 9.Панченко Є., Селезньова О. Контроль кредитного портфеля як складова частина банківського менеджменту// Економіка України, 2002.-№9.-С.13-16. 10.Примостка Л.О. Аналіз ефективності діяльності комерційних банків// Фінанси України, 2003.-№4.-С.97-101. 11.Соколинская Н.Э. Проблемы менеджмента кредитного портфеля в современных условиях// Банковское дело, 1998.-№8.-С.26-30. 12.Философский энциклопедический словарь.-М.-Советская энциклопедия, 1998.-729с.

Igor Hutsal, Muhailo Senyuk

THE METHODOLOGICAL ASPECTS OF MANAGEMENT OF THE CREDIT PORTFOLIO

In the article is considered ways of developing and managing credit portfolio. Attention was given to the most available variant, as a quality of credit portfolio characteristic. And big attention was given to credit risk evaluation.